

SUMMERING AV SEX ÅRS SAMVERKANS- FORSKNING

FÖR FRÄMJANDE AV
BARN OCH UNGAS VÄLFÄRD

TEMAN OCH UTMANINGAR

Anna Johansson

Rapport i
korthet

Syftet med föreliggande rapport är att redogöra för och sammanfatta de resultat som har producerats under sex år av samverkansforskning inom den barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön (BUV) på Högskolan Väst. Det är vidare att försöka identifiera och diskutera vissa tendenser och mönster i dessa resultat. Vilka hinder och möjligheter har till exempel kunnat urskiljas i välfärdsarbete riktat mot barn och ungdomar? Vilka är utmaningarna som offentliga verksamheter möter när de försöker värna om barns och ungas välfärd? De mönster som framträder har formulerats i följande teman: **1)** stödets utformning och vägar, **2)** relationsskapande och relationella praktiker, **3)** makt och intersektionalitet, **4)** inklusion, delaktighet och agens, **5)** framtidsdrömmar och framtidstro, **6)** kompetens, kompetensutveckling och lärande, **7)** samarbete och samverkan samt **8)** ledarskap.

Utifrån BUV:s ambition att producera praktisknära kunskap som kan tillämpas i verksamheter som bedriver välfärdsarbete, antas rapporterna bidra till att introducera användbara begrepp och perspektiv och till ett synliggörande av olika aktörers erfarenheter. De kan också sägas bidra till kunskap om organisatoriska förutsättningar och om goda exempel att lära och inspireras av.

Denna rapport omfattar samtliga samverkansprojekt vars resultat finns publicerade (se nästa sida).

FÖRFATTARE

Anna Johansson är lektor i sociologi vid Högskolan Väst. Hennes forskningsområden är främst genusvetenskapliga studier, fettkritiska studier och motståndsstudier. Bland hennes senaste publikationer finns *Conceptualizing 'Everyday Resistance': A Transdisciplinary Approach* (Routledge 2019, medförfattare Stellan Vinthagen).

INNEHÅLL

Inledning	4
Samverkansprojekten – en översikt	6
I. Förskola och skola.....	6
II. Barn- och familjestöd.....	9
III. Ungdomar och unga vuxna.....	9
Teman	13
Stödets utformning och vägar – när, var och hur?.....	13
Relationsskapande och relationella praktiker.....	14
Makt och intersektionalitet.....	15
Inklusion, delaktighet och agens.....	16
Framtidsdrömmar och framtidstro.....	17
Kompetens, kompetensutveckling och lärande.....	17
Samarbete och samverkan.....	19
Ledarskap.....	20
Avslutande reflektioner	21
Studiernas resultat.....	21
Praktisknära kunskap.....	21
Kritiska frågor.....	22
Referenser	23

Rapportserien Högskolan Väst

- ”Har man inte föräldrarna med sig så kommer man ingenstans.” Om lärares relationer till föräldrar med barn som har ”problem”. Johansson, A. (2015)
- ”Jag skulle så jätte, jättejätte gärna ha ett fast jobb att gå till.” Om att vara ung och arbetslös i Västervik. Andersson, Å. & Beckman, A. (2015)
- Team Agera. Ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete genom tvärprofessionell samverkan. Sorbring, E. & Bolin, A. (2016)
- Struktur, relation och kommunikation. Om lärares ledarskap i klassrummet. Johansson, A. & Halvarsson, C. (2019)

Rapporter i korthet

- Team Agera. Ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete genom tvärprofessionell samverkan. Sorbring, E. & Bolin, A. (2015)
- Tidiga insatser i förskolan. Erfarenheter från ett utvecklingsarbete i Vara kommun. Nilsson, L. & Wiedel, D. O. (2016)
- Barns och elevers övergångar mellan olika skolformer. Granbom, I. & Lundström, M. (2016)
- ”Jag skulle så jätte, jättejätte gärna ha ett fast jobb att gå till.” Om att vara ung och arbetslös i Västervik. Beckman, A. & Andersson, Å. (2017)
- ”Har man inte föräldrarna med sig så kommer man ingenstans.” Om lärares relationer till föräldrar med barn som har ”problem”. Johansson, A. (2017)
- Idrott som integrationsarena? Agens, inkludering och interkulturella möten i barn- och ungdomsidrott. Kittelman Flenser, K., Korp, P. & Lindgren, E.-C. (2017)
- FöräldraResursen. Att samverka för stöd till föräldrar. Gurdal, S. & Bolin, A. (2017)
- MiniMili. Relationen som en resurs i behandling av unga med riskbruk av alkohol och droger. Hassel, S. (2017)
- ”Det handlar om att kompromissa.” Unga vuxna samtalar om livsval, framtidstankar och hur det är att bo och studera i Västerviks kommun. Beckman, A. (2018)
- UngVux-centralen. Åmåls kommun i samarbete med VGR och Samordningsförbundet. Ingelgård, A. & Bohlin, M. (2018)
- Lärares tankar om projektet Du äger ditt liv – vad vill du med ditt liv? Nilsson, L. (2018)
- ”Man lär jättemycket av varandra.” En studie av kollegialt lärande bland lärare i grundskolan. Johansson, A. & Halvarsson, C. (2019)
- Hitta drivet. Studiemotivation och genusmönster i grundskolan. Spante, M., Varga, A. & Korp, H. (2019)
- Digitalt stöd för delaktighet. Ungas användning av digital teknik inom ramen för kommunernas LSS-verksamhet. Björqvist, E., Isaksson, C. & Tryggvason, N. (2019)
- Uppsökande socialt arbete. Fältsekreterarnas arbete och erfarenheter i Lysekils kommun. Liss, A. (2019)
- Ung Arena. Samverkan och lärande i en arbetsmarknadsåtgärd för unga. Wiedel, D. O. (2019)
- ”Här är ganska nice, men ...” Ungdomars tankar om Västervik och om vad som är viktigt i livet. Holm, S., Henriksen, A. & Beckman, A. (2019)

INLEDNING

Den barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön (BUV) vid Högskolan Väst bedriver sedan 2014 strategisk forskningssamverkan tillsammans med externa regionala aktörer som har fokus på barn, ungdomar och unga vuxna. En central ambition är att producera praktikinära forskning som kan användas för att främja och stärka barns och ungas välfärd (Nilsson och Sorbring 2019). Hittills har arbetet resulterat i mängd olika projekt där forskningen tagit sin utgångspunkt i situationer och frågor som praktiker upplevt vara viktiga att förstå och problematisera. I de flesta projekt har forskarna från Högskolan Väst formulerat problemområde och forskningsfrågor tillsammans med verksamheten samt strävat efter att utveckla ett genuint partnerskap forskare och praktiker emellan.

Samverkansprojekten har genomförts i en rad kommuner i närheten av Högskolan Väst – Dals-Ed, Färgelanda, Grästorp, Lidköping, Lysekil, Mellerud, Munkedal, Orust, Stenungssund, Tanum, Trollhättan, Uddevalla, Vara, Vänersborg och Åmål – men också i Västerviks kommun, som Högskolan Väst har ett långvarigt samarbete med, samt i Jönköpings kommun. Samarbeten har ägt rum även med Västra Götalandsregionen och Fyrbodals kommunalförbund.

BUV som forskningsmiljö, liksom samverkansforskningen, är tvärvetenskaplig. Dock har majoriteten av studierna gjorts inom områdena utbildningsvetenskap, socialt arbete och psykologi. Projekten belyser villkoren för grupper som är föremål för olika typer av insatser från välfärdssektorn, såsom arbetslösa ungdomar, ungdomar och unga vuxna med psykisk ohälsa och/eller missbruk, barn i behov av barnavård, barn och ungdomar med utländsk bakgrund i socialt utsatta områden och unga med intellektuella funktionsnedsättningar. Men de belyser också, i vissa fall, livsvillkor för barn, ungdomar och unga vuxna som inte nödvändigtvis ingår i gruppen brukare/klienter, som till exempel skolelever och glesbygdsungdomar. Vidare fokuserar projekten på villkoren för dem som arbetar i välfärdssektorn, och utforskar och synliggör därmed en del av de dilemman som yrkesgruppen möter.

Föreliggande rapport omfattar samtliga samverkansprojekt vars resultat finns publicerade. Projekten har i första hand redovisats, och diskuterats, i vetenskapliga rapporter publicerade i Högskolan Västs rapportserie (Andersson och Beckman 2015; Johansson 2015; Sorbring och Bohlin 2016; Johansson och Halvarsson 2019b), samt i så kallade kortrapporter. En del av dem har också presenterats i boken *Samverkansforskning. Att främja barns och ungas välfärd* (Nilsson och Sorbring 2019).

Syftet med den här rapporten är att sammanställa och analysera resultaten av samverkansprojekten samt identifiera tendenser och mönster. Vilka hinder och möjligheter har till exempel kunnat urskiljas i välfärdsarbete riktat mot barn och ungdomar? Vilka är utmaningarna som offentliga verksamheter möter när de försöker värna om barns och ungas välfärd?

Samverkansprojekten har, sina likheter till trots, varit av olika karaktär och haft olika syften. Vissa studier har fokuserat på hur en redan existerande insats eller ett utvecklingsarbete fungerar inom/mellan verksamheter, medan forskarna i andra fall har varit delaktiga i en satsning eller ett utvecklingsarbete från dess början. Ytterligare andra studier har varit mer av traditionella forskningsprojekt. Även forskningsmetoderna varierar stort – från en mer traditionell design med individuella intervjuer, fokusgrupper och observationer, till forskningscirklar och andra metoder som vanligtvis används inom interaktiv forskning/aktionsforskning.

Eftersom projekten uppvisar en sådan stor variation, och då resultaten endast i ett fåtal fall redovisats i vetenskapliga publikationer, kan denna rapport inte sägas vara en metastudie i dess vetenskapliga bemärkelse. Det betyder att den, trots att den i vissa avseenden är en studie av studier, inte på samma sätt som en metastudie har till syfte att dra slutsatser från samlad vetenskaplig litteratur inom ett specifikt fält. Istället har denna rapport den mer blygsamma ambitionen att lyfta fram vissa gemensamma teman som kan skönjas i resultaten¹, med hopp om att såväl forskarsamhället som olika verksamheter skall ha glädje av dem.

¹ Författaren till denna rapport har själv deltagit i och varit vetenskaplig ledare för ett par av samverkansprojekten och är författare/huvudförfattare till fyra av rapporterna.

Projektet belyser villkoren för grupper som är föremål för olika typer av insatser från välfärdssektorn, såsom arbetslösa ungdomar, ungdomar och unga vuxna med psykisk ohälsa och/eller missbruk, barn i behov av barnavård, barn och ungdomar med utländsk bakgrund i socialt utsatta områden och unga med intellektuella funktionsnedsättningar.

Rapporten börjar med en kort redogörelse av respektive studies syfte och resultat. Därefter följer presentation och analys av en rad centrala teman som identifierats och i sista avsnittet görs några avslutande

reflektioner om användbarheten av den kunskap som producerats genom samverkansprojekten samt om frågor som kan behöva beaktas i framtida forskning.²

² Ett varmt tack till Anita Beckman och Emma Sorbring för kritisk granskning och ovärderliga kommentarer, samt tack också till Josefine Aspenstrand för språkgranskning och färdigställande av rapporten.

SAMVERKANSPROJEKTEN – EN ÖVERSIKT

Denna redogörelse utgår ifrån en kategorisering av samverkansprojekten i I. Förskola och skola, II. Barn- och familjestöd samt III. Ungdomar och unga vuxna, vilket är samma indelning som används i boken *Samverkansforskning. Att främja barns och ungas välfärd* (Nilsson och Sorbring 2019). Under varje huvudrubrik finns delrubriker som ytterligare kategoriserar projekten.

I. Förskola och skola

De forskningsprojekt som genomförts i samverkan med förskola och skola har alla varit del av kommuners/ skolors kvalitets- och utvecklingsarbete. Nedan sammanfattas de projekt som berör dels elever inom förskola och skola, dels lärare.

Förskola

Förskolan som arena har varit i fokus i två av projekten. Nilsson och Wiedel (2016) har utforskat en satsning i Vara kommun som gjort att man anställt ett team av social- och specialpedagoger som arbetar tillsammans med avdelningspedagogerna i förskolan. Studien redovisas i rapporten *Tidiga insatser i förskolan. Erfarenheter från ett utvecklingsarbete i Vara kommun*. Satsningen tar sitt avstamp i antagandet att denna typ av tidiga insatser är av stor betydelse för barns utveckling, inte minst för barn som är i behov av särskilt stöd. Frågeställningarna som formulerats berör både hur olika aktörer – såväl teamets social- och specialpedagoger som avdelningspedagoger och ledning – uppfattar och beskriver projektet och skillnaderna mellan de olika uppfattningarna. Man är också intresserad av läroprocesserna.

Författarna konstaterar att både ledning och personal ser tidiga insatser som viktiga och nödvändiga, och att både socialpedagogers och specialpedagogers kunnande behövs. Avdelningspedagogerna ser teamets arbete som stödjande – de får bekräftelse på sin egen kompetens och stöd i att utveckla arbetet med alla barn, inte bara de i behov av särskilt stöd. En av forskarnas slutsatser är att tidiga insatser bör ske på de vardagliga arenor där de flesta barn befinner sig och organiseras på ett sådant sätt att *alla* barn ingår. Det rekommenderas att arbetet bedrivs av den ordinarie personalen så långt

det går, men också att det bistås av experter som kan skapa gemensam kunskap via dialog med den ordinarie personalen.

I rapporten *Barns och elevers övergångar mellan olika skolformer* sätter Granbom och Lundström (2016) fokus på hur övergången mellan förskola och skola kan utvecklas. I samarbete med Stenungssunds kommun undersökte forskarna rutiner och pedagogiskt innehåll i övergångarna samt hur barnen upplevde dem, dels genom intervjuer med de yrkesverksamma, dels genom analys av lärarnas intervjuer med barnen.

Ett utbyte av erfarenheter och kunskaper mellan de olika skolformerna antas gynna barns och elevers lärande och utveckling, och står inskrivet i både förskolans och skolans styrdokument. Trots att det finns en strävan efter ”mjuka övergångar” och kontinuitet, och trots att förskola, förskoleklass och grundskola är samlade i en byggnad, kan man dock se att övergångsförfarandet brister i kontinuitet på olika sätt. Dels genom otaliga byten av grupp tillhörighet och lärare, dels genom att det råder ”starka gränsmarkeringar mellan de olika skolformerna” vad gäller det pedagogiska innehållet, strukturerna samt den fysiska miljön. Exempelvis betonar informanterna vikten av att upprätthålla gränserna mellan lek och lärande. Det benämns av forskarna som en ”diskontinuitet”, vilken utgör ett hinder för att genomföra de eftersträvsvärda mjuka övergångarna mellan skolformerna. Bland de rekommendationer som görs till personal och ledning ingår en långsiktig plan för barns och elevers övergångar, där just aspekterna kontinuitet och progression bör belysas.

Skola: Med lärare i fokus

I två av projekten har lärare i grundskolan varit i fokus (Johansson 2015; Johansson 2017; Johansson och Halvarsson 2019a; b). Båda dessa tar sin utgångspunkt i tanken om skolan som en arena stadd i omvandling, där även lärares roller och professionella identiteter är under förändring.

Det ena projektet har genomförts i samarbete med Uddevalla kommun och beskrivs i rapporten *Har man inte föräldrarna med sig så kommer man ingenstans.* ”Om lärares relationer till föräldrar med barn som har ”problem”. Det belyser lärares relationer till föräldrarna,

med det övergripande syftet att undersöka hur lärare uppfattar relationerna. Författarna vill synliggöra och lära av de goda exemplen, för att på så vis utveckla och stärka lärarna i deras yrkeskompetens. Frågeställningarna är: **1)** Hur uppfattar lärare sina relationer till föräldrar med barn som har ”problem”? **2)** Vilka hinder respektive möjligheter ser de? Det empiriska materialet består av tio kvalitativa intervjuer med kvinnliga lärare som undervisar åk 1–3.

Analysen visar att informanterna över lag ser föräldrarnas roll som mycket viktig i arbetet med att stötta elever i skolan samt att de lägger stor vikt vid att skapa en förtroendefull relation med föräldrarna. För att skapa och vidmakthålla denna relation tillämpar informanterna en mångfald av så kallade relationella praktiker. Dessa innefattar att ge positiv feedback, låta barnet vara ansvarigt, lyssna, visa empati, ha timing och vara personlig såväl som att sätta gränser. Informanterna definierar det idealiska samarbetet som ett partnerskap där läraren och föräldrarna arbetar tillsammans som ett team, i vilket läraren är den som formulerar det initiala ”problemet” och driver arbetet framåt. Det lärarna uppfattar som det främsta hindret för samarbete är att föräldrarna brister i insikt och erkännande av barnets ”problem”.

Det andra projektet med lärare i fokus (Johansson och Halvarsson 2019a; b) handlar om ledarskap i klassrummet och skedde i samverkan med Grästorps kommun. Projektets övergripande var syfte att lyfta fram lärares erfarenheter och upplevelser av ledarskap i klassrummet och synliggöra, problematisera och utforska särskilt följande aspekter: relationer med elever, feedback, skapande av struktur och psykosociala förutsättningar. Syftet var även att utveckla lärarnas kompetens och stärka dem i deras yrkesroll, framför allt genom att synliggöra deras tysta kunskap. Projektet redovisas i två delstudier: *Struktur, relation och kommunikation. Om lärares ledarskap i klassrummet* (2019b) samt *”Man lär jättemycket av varandra.” En studie av kollegialt lärande bland lärare i grundskolan* (2019a). De frågeställningar som utforskats i delstudie 1 är: **1)** Vad är innebörden av lärarens ledarskap i klassrummet? **2)** Hur uppfattar lärarna sitt ledarskap i klassrummet? Analysen fokuserar på ledarskap som struktur och ordning, ledarskap som relation, icke-verbal kommunikation i skapandet och utövandet av ledarskap samt auktoritet och legitimitet som förtjänad och förhandlad. Ledarskap uppfattas inte som givet utifrån rollen utan snarare att det ”blir till” i relation till, och i samspel med, eleverna. Som främsta hinder för att praktisera ett gott ledarskap i klassrummet identifieras tidsbrist och stress.

Den andra delen av projektet i Grästorp, delstudie 2, hade som syfte att följa upp och synliggöra läroprocesser i lärande samtal samt att undersöka vilka betydelser

lärande samtal och kollegialt lärande har för utövandet av ett gott ledarskap i klassrummet. Under läsåret 2016–17 deltog lärarna vid Grästorps två grundskolor i schemalagda kollegiala träffar, ledda av förstelärarna, varannan vecka. Analysen av observationer av träffarna och fokusgruppsintervjuer visar att lärarna har en mycket positiv bild av det kollegiala lärandet. De upplever att de kan delge varandra information och lära av varandra, att de vågar be varandra om hjälp och att de får bekräftelse. De uppfattar också att de genom de kollegiala samtalen blir uppmärksamma på den tysta kunskap de besitter. I den mån det kollegiala lärandet leder till att man arbetar mer konkret tillsammans är det framför allt genom att man utvecklar gemensamma förhållningssätt och regler.

Skola: Med elever i fokus

Studien *Hitta drivet. Studiemotivation och genusmönster i grundskolan* hade till syfte att ”identifiera ’situationer’ i det större sociala sammanhanget där möjligheter att ”problematisera etablerade genusstrukturer, stimulera motivation och främja lärande” öppnar sig (Spante, Varga och Korp 2019:9). Projektet genomfördes i samarbete med Dals-Eds och Orust kommun. Utöver observationer av åk 6 samt åk 9 i olika skolor intervjuades lärare och elever. Med utgångspunkt i motivationsteori tittar man i analysen på motivation ur aspekterna autonomi, social tillhörighet och kompetens. Här framgår bland annat att eleverna vill ha välorganiserade lektioner och tydliga instruktioner samt stöd från läraren, och att uppgifterna behöver vara varierande så att de ”utmanar eleverna på rätt nivå”. Vidare ses trygghet och inklusion i klassrummet som avgörande för motivationen. Forskarna menar att genus skall ses som en av en rad aspekter som påverkar motivationen och att även socioekonomisk bakgrund har betydelse. De betonar i sin slutdiskussion att ”elevers motivation utvecklas i ett komplext samspel mellan å ena sidan undervisningen och relationerna med jämnåriga och vuxna i skolan, å andra sidan de drivkrafter och resurser som eleverna bär med sig in i klassrummet och som är kopplade till vad som värderas i deras livssammanhang utanför skolan” (s. 25).

Nilsson (2018) har i samverkan med Färgelanda kommun följt lärares arbete med elever som deltar i ett projekt som kallas ”Du äger ditt liv”. Projektet utvecklades inom Färgelanda kommun mot bakgrund av det låga antalet gymnasiebehöriga elever och vad som uppfattades som en brist på framtidstro hos ungdomarna. Med ambitionen att främja ungdomars framtidstro och motivera till studier genomfördes samtal om framtiden med eleverna. Forskningsdelen av projektet hade som syfte att undersöka lärarnas förståelse av de drömmar och förhållningssätt till skola, studier och framtid som

Studien berör Team Agera, en satsning på en förebyggande verksamhet och ett sätt att fånga upp elever i behov av stöd. Teamet bestod av en pedagog och en socialsekreterare som fungerade som en brygga till socialtjänsten och bistod med såväl tvärprofessionella resurser som en särskild kompetens gällande vissa metoder.

framkom i dessa samtal. Den avsåg vidare att utforska lärarnas idéer om att använda denna förståelse för att utveckla undervisningen och kommunens verksamhet. Slutligen var målet också att hitta sätt att öka ungdomarnas motivation och framtidstro.

Resultaten av studien presenteras i rapporten *Lärares tankar om projektet Du äger ditt liv – vad vill du med ditt liv?* och visar bland annat att lärarna uppfattar det vara svårt att integrera tankar om yrke och framtid i skolans dagliga arbete, delvis på grund av tidsbrist. Författaren pekar också på vikten av att lärare får möjlighet, och stöd i, att utveckla sin kompetens i ledarskap och lärarskap, samt av att skolan och det övriga samhället drar åt samma håll och på olika sätt stöttar ungdomarnas ambitioner och drömmar.

II. Barn- och familjestöd

Under denna rubrik redogörs för två projekt som handlar om ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete respektive ett förstärkt och samordnat föräldrastöd. Rapporterna heter *Team Agera. Ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete genom tvärprofessionell samverkan* (Sorbring och Bolin 2015; 2016) och *FöräldraResursen. Att samverka för stöd till föräldrar* (Gurdal och Bolin 2017).

Det projekt som handlar om ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete mellan skola och socialtjänst genomfördes i samverkan med Grästorps kommun. Studien berör Team Agera, en satsning på en förebyggande verksamhet och ett sätt att fånga upp elever i behov av stöd. Teamet bestod av en pedagog och en socialsekreterare som fungerade som en brygga till socialtjänsten och bistod med såväl tvärprofessionella resurser som en särskild kompetens gällande vissa metoder. Teamets fokus var på barn i familjer med psykisk ohälsa samt i familjer med vålds- eller missbruksproblematik. Arbetet bestod av såväl individuella elevkontakter som föräldrakontakter.

Syftet med studien var att undersöka på vilka sätt en verksamhet som Team Agera kan ”möjliggöra en ökad potential att agera i den så kallade gråzonen som utgörs av elever och föräldrar som annars ’trillar utanför’ systemet, alternativt inte får hjälp och stöd förrän långt efter det att behoven uppkommit” (Sorbring och Bolin 2016:29). Vidare var syftet också att utforska i vilken mån barnen använde Team Agera för att få stöd och hjälp och vilket resultat det tycktes ge. En av slutsatserna är att teamet innebar att barn i riskgrupperna identifierades genom att de själva sökte hjälp och att barnen ökade sin närvaro i skolan. Barnen hamnade också i färre konflikter, vilket främjade kunskapsutvecklingen. Slutligen noteras att samarbetet med och

stödet från teamet gjorde lärarna mer uppmärksamma på barn i riskgrupperna.

Gurdal och Bolin (2017) genomförde ett projekt rörande verksamheten FöräldraResursen, startad av Uddevalla kommun för att fungera som ett förstärkt och samordnat föräldrastöd. Här samverkar skola, socialtjänst samt kultur och fritid. Syftet med samverkansprojektet var att undersöka vilka förväntningar det fanns från de yrkesverksammas sida, vilka möjligheter/svårigheter de såg med verksamheten, hur det upplever att föräldrastödet blev då verksamheten väl börjat samt på vilket sätt det samordnade stödet organiseras. I arbetet använde man både enkäter, observationer och intervjuer. Vidare intervjuades föräldrar som fått stödet om vad som fick dem att söka det.

Resultatet visar att de yrkesverksamma uppfattar att implementeringen av det samordnade stödet från början saknade förutsättningar, såsom tillräckligt med information, tid och organisatoriska förutsättningar. Vidare saknades tydlighet runt roller, rättigheter och skyldigheter samt sekretess. Även om det på ledningsnivå fanns en slags samordning mellan skola och socialtjänst (vertikal samordning av relationer och ledarskap i en hierarki) var det konkreta samarbetet på basnivå mellan FöräldraResursen och skolans personal (horisontell integration) enligt forskarna ytterst begränsat. FöräldraResursens personal upplevde till exempel att de inte ”släpptes in” i skolan. Över tid utvecklades dock samarbetet. Vad gäller föräldrarna kan man konstatera att dessa fick kontakt med FöräldraResursen främst genom skolan. De som mottagit stöd från verksamheten är genomgående positiva och framhäver bland annat flexibilitet och snabbhet. En av de centrala slutsatserna är att implementeringen av ett samordnat stöd underlättas av rätt förutsättningar – det är viktigt att verksamheterna som ingår i samverkan har gemensamma mål och att samverkan förankras i organisationerna.

III. Ungdomar och unga vuxna

Inom denna kategori redogörs först för studier som berör ungdomar och unga vuxna på landsbygden och deras utbildning, arbete och framtid. Därefter följer studier som utforskar satsningar på behandling av unga och unga vuxna med riskbruk av alkohol och droger samt med mer utvecklat missbruk och social ohälsa. Här redogörs vidare för ett projekt runt hur delaktighet skapas genom digitala verktyg bland unga vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar samt ett om hur integration och delaktighet skapas genom en idrottsförening i ett område i Trollhättan. Slutligen behandlas en studie om fältsekreterares arbete bland ungdomar i Lysekil.

Utbildning, arbete och framtid

Som bakgrund till de studier med särskilt fokus på utbildning, arbete och framtid bland unga på landsbygden ligger den geografiska omflyttning av unga, från landsbygd och mindre orter till storstadsregioner, som skett under de senaste decennierna (Andersson och Beckman 2015; Beckman och Andersson 2017; Beckman 2018; Holm, Henriksen och Beckman 2019). Majoriteten av svenska kommuner har idag allt färre 25-åringar boendes på orten, och denna utflyttning kan sägas utgöra ”ett hot mot den regionala utvecklingen” (Beckman 2018:4) och förstärka ojämlikheten mellan landets kommuner. Trenden bryts enbart i kommuner med högskola eller universitet.

Andersson och Beckman (2015) samt Beckman (2018) har genomfört intervjustudier med fokus på unga vuxna – dels unga arbetslösa, dels unga som studerat på högskolan – deras livsvillkor i Västervik samt ungas flyttmönster och stanna/flytta-problematiken. Rapporten *Jag skulle jätte, jätte, jättegärna vilja ha ett fast jobb att gå till. Om att vara ung och arbetslös i Västervik* beskriver syftet med den bakomliggande studien som ett försök att få kunskap om arbetslösa ungdomars erfarenheter och upplevelser av att vara arbetssökande i Västerviks kommun: Hur förstår de sig själva och den situation de befinner sig i?

Berättelserna samlades in genom 18 djupintervjuer med ungdomar i åldrarna 19–25 år, samtliga inskrivna på Arbetsförmedlingen i Västervik. Rapporten diskuterar ungdomarnas relation till hemorten, deras tankar kring arbetets mening och värde, utbildningens roll, arbetslöshetens ekonomiska, sociala och känslomässiga konsekvenser samt erfarenheterna av att befinna sig i olika aktiveringsåtgärder. I analysen framgår att arbetslösheten innebär en påtaglig socioekonomisk marginalisering. På grund av att de unga lever på arbetslöshetsunderstöd eller ekonomiskt bistånd har de inte pengar nog att delta i ”ett experimenterande och utforskande ungdomsliv”, inte heller kan de som arbetslösa uppnå ”vuxenstatus”. Deras tillvaro liknas av författarna vid ”en tidlig gråzon”. Samtidigt som ungdomarna uttrycker en stark önskan om ett fast heltidsarbete uppfattar de sin framtid i Västervik som mycket osäker.

Om de unga i studien ovan är ”förlorarna”, är det ”vinnarnas” röster som hörs i rapporten *”Det handlar om att kompromissa.” Unga vuxna samtal om livsval, framtidstankar och hur det är att bo och studera i Västerviks kommun* (Beckman 2018). Här intervjuas en heterogen grupp av unga, nyligen färdigutbildade högskolestudenter om Västervik som boende- och studieort, om de begränsningar och möjligheter de upplever med livet på orten och om den process det är att väga för- och nackdelar med att stanna/flytta. Mot bakgrund av att en av storstadens fördelar är att den drar till sig en större mångfald av människor och

att det finns en öppenhet för många olika sätt att vara på, pekar informanterna ut att en av begränsningarna i Västervik är just avsaknaden av mångfald och ett outtalat krav på konformitet. De menar också att den sociala kulturen är icke-inkluderande, vilket de exemplifierar med bristen på studentliv och att politiken tycks vara stängd för ungas engagemang. Bland de upplevda möjligheterna finns lugnet, närheten till naturen, en stödjande social kultur, bra arbetsmarknad för högskoleutbildade samt närhet till politiska beslut och institutioner.

Landsbygdsungdomars val att stanna i respektive flytta från Västervik är temat även för en delstudie inom ett pågående avhandlingsarbete (Holm, Henriksen och Beckman 2019). Rapporten *Här är ganska nice, men... Ungdomars tankar om Västervik och om vad som är viktigt i livet* skildrar undersökningen vars syfte är att få kunskap om niondeklassares tankar om att bo i Västerviks kommun och om vad de anser vara viktigt i livet. Studiens material utgörs främst av enkäter, men också av intervjuer.

Majoriteten av de unga i studien vill eller tror sig vilja flytta ifrån Västervik efter att de gått ut skolan – trots att de trivs på orten. Resultatet lyfter skillnader utifrån kön samt socioekonomisk bakgrund (föräldrars utbildning) och författarna konstaterar att tjejerna i högre grad än killarna uttrycker en önskan om att flytta och studera vidare, bland annat för att lära känna nya människor. De unga anser alla att det är viktigt att kunna påverka sin framtid och samhället de lever i, men det är något viktigare för tjejerna än för killarna. Killarna tror dock att de har större möjligheter att påverka både framtid och samhälle om de stannar kvar i Västervik än vad tjejerna tror att de har. Samtliga tror att de har sämre möjligheter om de stannar kvar i kommunen.

Wiedel (2019) har följt den kommunala arbetsmarknadsinsatsen Ung Arena i Lidköping som riktar sig till ungdomar 16–29 år som varken studerar eller arbetar – en målgrupp som lätt hamnar ”mellan stolarna”. Verksamheten startades utifrån erfarenheten att det kan vara svårt att veta vart i kommunen man skall vända sig om man behöver hjälp, och att det därför tar lång tid att få hjälpen. Sammanlagt tio personer med social och pedagogisk utbildning arbetar inom Ung Arena, som är en sammanslagning av fyra olika verksamheter – bland annat det kommunala uppföljningsansvaret och en verksamhet som kallas Jobbsökargruppen – i en gemensam lokal i stadens centrum.

De tre frågeställningar som utforskats är: **1)** Hur upplever de unga kontakten med Ung Arena? **2)** Vilken slags samverkan mellan unga, personal och externa aktörer skapas enligt personalen genom Ung Arenas arbete och organisering? **3)** Vad innebär Ung Arenas

för utvecklandet av tvärprofessionell samverkan och lärande mellan professioner? Genom observationer och intervjuer med både ungdomar och personal nås ett resultat som presenteras i rapporten *Ung Arena. Samverkan och lärande i en arbetsmarknadsåtgärd för unga*. Det visar bland annat att Ung Arena ur ungdomarnas perspektiv kan förstås som tre sammanvävda praktiker: en relationell praktik, en arbetslöshetens praktik och en nätverkspraktik. Ung Arena definieras som en ”socialt säker plats”, då unga upplever trygghet och kontroll i mötet med personalen. Där genomförs en rad aktiviteter som syftar till att föra de unga närmare arbetsmarknaden, till exempel genom att de blir bättre på att skriva cv. Wiedel menar att Ung Arenas arbete med att etablera och främja samverkan mellan olika aktörer gör att ungdomarna får kontakt inte bara med andra unga utan också med olika stödsystem (bland annat socialtjänsten), utbildningar och arbetsmarknaden.

Behandling och stöd till unga och unga vuxna med riskbruk av alkohol och droger respektive missbruk och social ohälsa

I ett försök att minska psykisk ohälsa och ge tidigt stöd i psykosociala frågor startade Åmåls kommun samarbetet UngVux, en verksamhet som samlar en rad olika resurser och kompetenser inom olika områden såsom skola, socialtjänst, psykiatrisk öppenvård och jobbcentrum. Med individen i fokus erbjuder projektet en ”enkel och effektiv väg till olika typer av vård och omsorg”. Forskningsprojektet, som beskrivs i rapporten *UngVux-centralen. Åmål i samarbete med VGR och Samordningsförbundet* (Ingelgård och Bohlin 2018), har studerat vilka resultat och effekter verksamheten ger, hur genomförandet ser ut och vilka förutsättningar projektet har. Undersökningen av klienters och anställdas erfarenheter visar att klienterna ges ett gott bemötande och erbjuds individuell behandling samt att de, vid behov, har fått hjälp att kontakta andra organisationer som bedriver vård och omsorg. Särskilt uppskattas att det är enkelt att ta och vidmakthålla kontakt med verksamheten. Även de anställda är positiva och ser verksamheten som flexibel.

Det sociala investeringsprojektet MiniMili startades 2014 av Ale kommun för att förhindra att ungas så kallade riskmissbruk utvecklas till missbruk (Hassel 2017). Forskningsprojektet, som presenteras i rapporten *MiniMili. Relationen som en resurs i behandling av unga med riskbruk av alkohol och droger*, syftar till att producera kunskap om vilka terapeutiska resurser som utmärker en framgångsrik relation mellan behandlare och unga samt om karaktären på den relation som skapas mellan behandlare, de unga och deras föräldrar. Efter att ha

hållit intervjuer, genomförda som samtal, med unga 15–20 år samt deras föräldrar (med en behandlare närvarande) kan man konstatera att det är svårt att fånga en relations ”inneboende väsen”, att det kan handla om så lite som en blick eller en känsla av att ”det klickar”. Mer konkret handlar det om kvaliteter som ömsesidig respekt, tillit och bekräftande samt engagemang och lyssnande. Studien betonar vikten av att förstå socialt arbete och dess praktiker utifrån en kontextmodell – och att det som ger framgång i behandlingen vid MiniMili skall förstås i ett sammanhang av mänskliga möten.

Unga vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar inom LSS-verksamhet

Rapporten *Digitalt stöd för delaktighet. Ungas användning av digital teknik inom ramen för kommunernas LSS-verksamhet* (Björqvist, Isaksson och Tryggvasen 2019) behandlar ett treårigt samverkansprojekt mellan BUV, FoU Socialtjänst vid Fyrbodals kommunalförbund samt en rad kommuner i Västra Götaland. Projektet startades för att främja delaktighet och självständighet hos barn och unga upp till 30 år i LSS-verksamheter genom att öka tillgången till och användningen av välfärdsteknik. Forskarnas roll var att, genom att intervjua personal inom olika LSS-verksamheter och unga brukare, utforska om och i så fall hur digital teknik såsom smartphones och surfplattor används och hur den främjar delaktighet och självständighet hos brukarna. Dessutom frågade man sig vilka förutsättningar och resurser som krävs för att denna delaktighet skall främjas.

Resultatet visar att den lust de unga förknippar med appar och spel fångar deras intresse och gör det möjligt för dem att fokusera. Det vanligaste sättet att använda den digitala tekniken i verksamheterna är att använda surfplattan som en aktivitet i sig, men plattan används också som ett stöd för kommunikation och viss annan aktivitet. Via plattan kan de unga få information för att till exempel kunna förbereda sig för att ta en ny väg till skolan (genom att personalen skickar foton på den nya vägen). Författarna betonar att med fungerande och individualiserad teknik samt engagerad och kompetent personal ökar ungdomarnas möjlighet till delaktighet och självständighet.

Ungas vardag

Kittelman Flenser, Korp och Lindgren (2017) har undersökt idrotten som möjlig integrationsarena genom att studera sociala projekt som bedrivs av idrottsföreningen IFK Trollhättan i samarbete med

Trollhättans stad i ett bostadsområde som definieras som "utsatt" och är ett av Sveriges mest segregerade. Här har, vid sidan om föreningens ordinarie verksamhet, startats olika verksamheter för flickor respektive pojkar såväl som en könsblandad verksamhet (Sporty Friday) där framför allt nyanlända barn och ungdomar introduceras till föreningsliv och en "meningsfull fritid" (s. 4). Syftet med forskningsprojektet var att undersöka på vilket sätt en fotbollsförening arbetar med att "motverka effekterna av social och ekonomisk segregation, främja interkulturell förståelse, inkludering och jämlikhet samt öka barns och ungas agens". Forskningsfrågorna (s. 4) är bland annat: **1)** Hur talar ledare om och arbetar med integration, inkludering och jämlikhet? **2)** Hur talar ledare om och arbetar med barns och ungdomars agens och självbild för att skapa förutsättningar för ett vidgat deltagande i olika sociala sammanhang? **3)** Hur talar barn och ungdomar om sina erfarenheter av idrottsverksamheterna?

Resultaten, som presenteras i rapporten *Idrott som integrationsarena? Agens, inkludering och interkulturella möten i barn- och ungdomsidrott*, visar att relationsbyggande är en central del av ledarnas arbete. Författarna menar att aktiviteterna i idrottsföreningen stärker de sociala relationerna mellan ungdomarna, liksom mellan de boende i området, och ökar gemenskapen och tilliten på lokal nivå. Däremot kan man inte se några direkta tecken på att aktiviteterna bidrar till integration, social kontakt och gemenskap med människor utanför området, i det omgivande samhället.

Som en del av en barn- och ungdomspolitisk satsning i Lysekil bedriver två fältsekreterare sedan 2015 ett förebyggande arbete riktat mot barn och ungdomar 13–19 år. Rapporten *Uppsökande socialt arbete. Fältsekreterarnas arbete och erfarenheter i Lysekils kommun* (Liss 2019) fokuserar på fältsekreterarnas erfarenheter av professionens vardagsarbete. Ett par av de frågeställningar (s. 12) som utforskats är: **1)** Vilka möjligheter och begränsningar upplever fältsekreterare i relation till kontaktskapande och de vidare relationsprocesserna med målgruppen? **2)** Vilka interaktionella anpassningsätt och kapaciteter beskrivs som betydelsefulla i det direkta mötet med målgruppen? Metoden som användes är dagboksanteckningar med uppföljande intervjuer.

Författaren konstaterar att det uppsökande sociala arbetet behöver utgå ifrån tre F: frihet, förutsättningslöshet och frivillighet. Då de unga som fältsekreterarna möter inte är klienter kan inga krav ställas på dem – fältsekreterarna saknar helt enkelt "maktmedel" att ta till och måste därför förlita sig på sin förmåga att skapa förtroendefulla relationer på frivillig basis, genom att förmedla engagemang, öppenhet och respekt. Studien visar att "det är först när en trygg och tillitsfull relation är etablerad mellan fältsekreteraren och målgruppen som det är möjligt att påbörja ett förändringsarbete" (Liss 2019:29). Det är just denna önskan om en relation som kan anses ha varit avgörande för att fältverksamheten relativt snabbt fick legitimitet i kommunen.

TEMAN

Ur rapporteringen från de olika samverkansprojekten har det gått att skönja vissa mönster – aspekter som framträder som särskilt viktiga och som återkommer i de olika texterna – vilka har formulerats i en rad teman: **1)** stödets utformning och vägar, **2)** relationsskapande och relationella praktiker, **3)** makt och intersektionalitet, **4)** inklusion, delaktighet och agens, **5)** framtidsdrömmar och framtidstro, **6)** kompetens, kompetensutveckling och lärande, **7)** samarbete och samverkan samt **8)** ledarskap. Dessa teman är på intet sätt de enda som framträder i det rika materialet, men eftersom det har varit nödvändigt att göra en avgränsning är det dessa som är i fokus i just den här rapporten.

Stödets utformning och vägar – när, var och hur?

De stödsatser som skildras i rapporterna är av en rad olika typer och utformade på olika sätt. De flesta av insatserna är av den karaktär att barn, ungdomar och unga vuxna själva söker upp verksamheten, men det finns också exempel på uppsökande socialt arbete.

Något som framhävs är att stödet med fördel skall vara *individ Anpassat* (Andersson och Beckman 2015; Ingelgård och Bohlin 2018). De arbetslösa ungdomarna i Andersson och Beckmans studie i Västervik (2015) vill att åtgärderna, särskilt från utbildningsföretagens sida, i högre grad utgår ifrån den enskilda individens behov. Då skulle de upplevas som mer ”meningsfulla”. Författarna efterlyser med andra ord ”ökad situationell flexibilitet” (s.123).

Wiedel (2019) pekar på betydelsen av att hjälpsystem har *flexibla strukturer*. Den intervjuade personalen inom verksamheten Ung Arena försöker möta ungdomarna där de är och de betonar att de försöker vara flexibla. Det kan ge ungdomar erfarenheten av att aktiviteter anpassas efter det egna tempot, den egna utvecklingen och de egna intressena. Författaren menar dock att det vid vissa tillfällen kan uppstå ett dilemma mellan att arbeta å ena sidan enligt rutinartade metoder (till exempel att alla unga skall genomgå en *coaching process*), å andra sidan mer individuellt och flexibelt.

I studien av MiniMili lägger Hassel (2017) vikt vid att utgångspunkten för verksamheten är att individen

är i centrum, i den bemärkelse att den ungas berättelse är själva motorn i förändringsprocessen. Samtidigt pekar författaren på att fokus efter hand förskjuts till den gemensamma ansträngning som görs av olika aktörer, såsom BUP, skola, föräldrar med flera (nätverket runt den unga), för att göra skillnad för den unga. Då skall den unga inte längre ses som mittfokus utan som delaktig, vilket dock fortfarande kräver en *helhetssyn* på individens behov.

Tidsaspekten har betydelse i flera avseenden när man ger stöd. När stödet sätts in är avgörande. Vikten av stöd som är *förebyggande* och som *ges tidigt* betonas i studien runt tidiga insatser i förskolan (Nilsson och Wiedel 2016) såväl som i studien runt Team Ageras arbete med att identifiera barn i behov av stöd (Sorbring och Bolin 2016). Det framhävs också i arbetet med psykosocial problematik bland ungdomar och unga vuxna i studierna av UngVux i Åmål (Ingelgård och Bohlin 2018) och av MiniMili i Ale (Hassel 2017). Även det uppsökande sociala arbete som fältsekreterarna i Lysekil gör (Liss 2019) handlar om att förebygga.

I studien av Team Agera poängteras att deras arbete i jämförelse med socialtjänstens kännetecknas av ”snabb problemlösning”, då barn fångas upp innan problematiken blivit för svår och omfattande. *Snabbhet* i stödet betonas också i det förstärkta och samordnade stödet FöräldraResursen (Gurdal och Bolin 2016).

Särskilt i projekt som erbjuder stöd är frågor om *tillgänglighet* i tid och rum av vikt. I studien av Team Agera i Grästorp (Sorbring och Bolin 2015; 2016) visar man att barnen ser teamets *varje dag-närvaro* i skolan som en möjlighet att söka stöd, och även användandet av kommunikationsteknologier gör att stödet uppfattas som lätt att tillgå. Tillgänglighet lyfts också fram som en av de positiva aspekterna som karakteriserar UngVux:s verksamhet (Ingelgård och Bohlin 2018). Inte bara finns det en fysisk tillgänglighet i och med att lokalerna ligger centralt utan också en tillgänglighet i tid genom generösa öppettider. Tillgängligheten består vidare av att det är lätt att komma i kontakt samt upprätthålla kontakten med personal och verksamhet via en rad kanaler, såsom hemsida, Facebook och telefon. Det ger en låg tröskel till kontakt. Wiedel (2019) beskriver även Ung Arena i termer av en *lågtröskelverksamhet*.

Som Liss (2019) konstaterar karakteriseras det uppsökande sociala arbetet av att det möter målgruppen

där den befinner sig i vardagslivet. Fältsekreterarnas arbete organiseras helt kring de arenor – centrala platser som ses som betydelsefulla för att skapa igenkännande, kontakt och legitimitet – där ungdomarna finns, såsom skolan med omnejd, klassrummet samt fritidsgården och bostadsområdet Badhusbergen och den förebyggande verksamhet som bedrivs där. Och även om Ung Arena inte är en uppsökande verksamhet på samma sätt, så organiserar sig Ung Arena efter principen *en väg in* (Wiedel 2019) och har förhållningssättet att man så långt det går ska komma till de unga istället för tvärtom. Exempelvis ser man till att andra professionella kommer till Ung Arenas lokaler, där ungdomarna är, för att skapa kontakt och hålla möten. Det gör att hjälpen blir av.

De olika satsningarna och speciella resurserna, såsom Team Agera, FöräldraResursen, UngVux, Mini-Mili och Ung Arena, tycks alla skapa vägar till stöd som av målgrupperna upplevs som enklare, mer lätt-tillgängliga och mindre ”laddade” än kontakten med till exempel BUP och socialtjänsten, och man pekar på att de också fungerar som ett sätt att öppna dörrar för mer långsiktiga stödinsatser.

Relationsskapande och relationella praktiker

Något som återkommer i så gott som alla studier, om än i olika former, är betydelsen av att *skapa relationer* – eller relationsbyggande om man så vill. Det lyfts särskilt när det gäller skolan som arena, i form av relationer mellan lärare och föräldrar (Johansson 2015; Johansson 2017), mellan lärare och elever (Johansson och Halvarsson 2019b) och mellan elever och elevhälsa (Sorbring och Bolin 2015; 2016). Ett centralt begrepp i studierna av relationen mellan lärare och föräldrar respektive lärare och elever är *tillit* eller *förtroende*. Lärarna i Uddevalla uppfattar föräldrarnas roll som mycket viktig i arbetet med att stötta elever i skolan och lägger stor vikt vid att skapa en förtroendefull relation med föräldrarna (Johansson 2015). Grästorpslärarna som intervjuades om ledarskap i klassrummet ser förtroende och tillitsskapande som mycket viktigt för utövandet av sitt ledarskap (Johansson och Halvarsson 2019b). Eleverna i studien om studiemotivation (Spante, Varga och Korp 2019) lyfter fram vikten av *trygga relationer* för att känna motivation, och läraren är den som anses avgörande för att skapa trygghet i klassrummet. De behöver också *känna sig sedda, bekräftade och respekterade* såväl i klassen som av läraren.

I studien av Team Agera (Sorbring och Bolin 2015; 2016) betonas att sannolikheten att ett barn använder stöd ökar om det känner tillit till personen som tillhandahåller stödet. Team Agera sägs på olika sätt

skapa ”en positiv spiral av tillitsbyggande”, bland annat genom organiserat stöd över tid. Lärarna är en viktig väg till stöd eftersom de känner barnen och träffar dem dagligen. I Liss studie (2019) om uppsökande socialt arbete ses relationsskapande som avgörande för fältsekreterarnas arbete: ”Utan relation, inget förändringsarbete” (s. 14). För att kunna fånga upp ungdomar i riskzonen och ge dem stöd innan de utvecklar ett riskbeteende arbetar de nätverksorienterat – med andra ord skapar de relationer inte bara med målgruppen utan också med ungdomarnas vänner, föräldrar, syskon. Med de som redan har ett riskbeteende behövs ännu mer kontakt, inte minst med andra professionella aktörer. Fältsekreterarna beskriver en relationsprocess som börjar med att de blir igenkända och får legitimitet – de rör sig försiktigt på de arenor där ungdomarna finns och har ”mikromöten” såväl i form av ögonkontakt och leenden som genom att säga ”Hej” och ”Hur är det idag?”. Över tid etableras en relation som är mer stabil och präglas av att ungdomen känner tillit.

Också i studien om idrotten som integrationsarena (Kittelman Flenser, Korp och Lindgren 2017) har relationerna en framträdande plats. En central del av ledarnas arbete handlar om att skapa och upprätthålla relationer med barnen och ungdomarna i området, men också med deras föräldrar och med andra föreningar och olika institutioner i Trollhättan.

Skapandet av relationer och tillit lyfts vidare fram som en central aspekt i interprofessionellt samarbete, som en förutsättning för ett fungerande kollegialt lärande i skolan (Johansson och Halvarsson 2019a). Trygghet och tillit mellan lärare ses främja det lärande som sker i kollegiala sammanhang. Exempelvis är det lättare att visa sin osäkerhet och sårbarhet, och be om stöd och hjälp, om man känner sig trygg med varandra. Skapandet av relationer och tillit ses också som en förutsättning för tvärprofessionell samverkan och samarbeten som det i exempelvis FöräldraResursen (Gurdal och Bolin 2017).

I några av projekten utforskas relationell kompetens mer utförligt, liksom hur relationer skapas. I rapporten *Har man inte föräldrarna med sig så kommer man ingenstans. Om lärares relationer till föräldrar med barn som har ”problem”* använder Johansson (2015) begrepp som relationella praktiker, relationsarbete och relationell professionalitet. Här tas utgångspunkt i en ansats som benämns relationell pedagogik, vilken uppmärksammar situerade pedagogiska relationsprocesser. Bland de relationella praktiker som lärare använder sig av i arbetet med föräldrar till barn som har ”problem” ingår *lyhördhet* och *timing*. Lyhördhet, att ”se” eleverna, nämns också som en del i ett gott ledarskap i klassrummet (Johansson och Halvarsson 2019b). Johansson (2015) pekar på vikten av att lärarna utvecklar ett mer kritiskt granskande och reflexivt förhållningssätt till

den egna rollen samt till den egna delen i relationen och samspelet med både elever och föräldrar – något som ses som centralt för utvecklingen av den relationella professionaliteten. Denna professionalitet skall dock inte förstås i termer av personliga egenskaper eller av talanger utan som yrkesmässiga kompetenser som behöver utvecklas inom ramen för skolorganisationen.

I studien av projektet MiniMili är själva syftet att fånga in den ”tysta kunskap” som gör det möjligt att skapa framgångsrika relationer mellan behandlare och de unga respektive de ungas föräldrar (Hassel 2017). De unga framhäver det personliga mötet (kemin) samt vikten av intresse och engagemang från behandlarens sida, att det finns ett lyssnande och någon form av bekräftelse. Här betonas också betydelsen av att inte ha fokus på drogerna liksom att frånvaron av myndighetsutövande skapar en zon med en mindre tydlig maktrelation, fri från förväntningar och krav.

Wiedel (2019) talar om Ung Arena i termer av ”praktiker” där den relationella praktiken är en av dem. Den består av att det skapas en vänlig atmosfär, att de unga tas på allvar och upplever sig sedda och lyssnade på, och att det finns en flexibilitet hos personalen i vardagliga situationer. Begreppet *pedagogisk trygghet/tillit (educational trust)* används för att förstå hur unga vuxna upplever sig stöttade och hjälpta i pedagogiska och sociala verksamheter, samt för att förstå förändringsprocesserna (s. 11). Här talas om en *social säkerhet* som utmanar andra erfarenheter som exempelvis att känna sig dömd. De positiva upplevelserna skall ses som ”verktyg för att skapa och upprätthålla motivation”

och för att våga och kunna prata om väsentliga aspekter av ens livssituation, något kan leda till ”rätt’ hjälp och övergångar till andra stödsystem” (s. 18). Wiedel hävdar i sina slutsatser att Ung Arena, i sin strävan efter att skapa samverkan, även ger andra aktörer tillgång till det ”relationskapital” som personalen byggt upp med ungdomarna.

Slutligen lyfts *relationell agens* som en aspekt då experter bistår i tidiga insatser i förskolan (Nilsson och Wiedel 2016). Denna förmåga definieras som att kunna skapa ”en samarbetande relation där alla kan identifiera vad de andra parterna uppfattar och kan göra något åt det samtidigt som man förändrar sitt eget arbete” (s.16). Detta gör det möjligt att producera ”gemensam kunskap” om hur arbetet runt barnen och verksamheten skall utvecklas.

Makt och intersektionalitet

Maktaspekter lyfts fram i några av studierna, både på strukturell nivå och vad gäller samspel och relation. Maktrelationen mellan lärare och elever respektive lärare och föräldrar samt vikten av att läraren reflekterar över sin *maktposition* tas upp i Johansson (2015, 2017) och Johansson och Halvarsson (2019b). Här används en förståelse av makt som utgår ifrån Michel Foucaults teori att makt inte är något som man äger eller har, utan något som skapas och återskapas i relationer och sociala processer där över- och underordning snarare förhandlas än är fixerad och given. Makt ses inte nödvändigtvis som repressiv eller förstörande

utan också som produktiv. Läraren kan sägas utöva en omsorgsriktad makt – ”vänlig maktutövning” – och relationsarbete, relationell kompetens och relationella praktiker blir således sammanvävda med praktiker av makt (Johansson 2015).

I några av studierna tas utgångspunkt i *intersektionalitet* (Johansson 2015; Kittelman Flenser, Korp och Lindgren 2017) som teoretiskt begrepp och perspektiv samt som analytiskt verktyg. Kön, klass, ”ras”/etnicitet, sexualitet, funktionalitet och ålder förstås som kategoriserings- och skiktningssprinciper som samspelar i skapandet av identiteter och handlingsmönster.

Genus lyfts fram som en strukturerande social princip i studierna av Johansson (2015) och Kittelman Flenser, Korp och Lindgren (2017), men har en mer framträdande roll i studien av Spante, Varga och Korp (2019) där relationen mellan genus och skolresultat står i fokus och där man bland annat tar upp hur ”pluggkulturer” är könscodade.

Även om socioekonomisk skiktning och klassaspekter visserligen nämns i ovanstående studier diskuteras det främst i Andersson och Beckman (2015), då i relation till arbetslösa ungdomar i Västervik. Författarna lyfter till exempel fram den problematik som handlar om hur ungdomarna förväntas göra sig ”anställningsbara”, det vill säga att kunna marknadsföra sig själva på en konkurrensutsatt arbetsmarknad – en social förmåga som främst tränas upp i medelklassmiljöer. För många av de intervjuade ungdomar som har sin bakgrund i arbetarklassmiljö är dessa kompetenser inte på något sätt givna.

Kulturellt och etniskt ursprung är av stor vikt i Kittelman Flenser, Korp och Lindgren (2017), där idrotten studeras som en arena för integration i relation till *strukturell rasism, främlingsfientlighet* och *segregation*. Både ledare och barn vittnar om en uttalad rasism och en känsla av utsatthet. De har alla blivit påverkade av terrordådet i Kronogårdsskolan (vilket hade uttalat rasistiska motiv), bland annat genom att tilliten till samhället har tagit skada.

Inklusion, delaktighet och agens

Många av deltagarna i de olika satsningarna samt vissa av de övriga mottagarna av stöd framhäver betydelsen av ett inkluderande förhållningssätt, oavsett om det gäller en aktivering av arbetslösa ungdomar i Västervik (Beckman och Andersson 2015) eller medlemskap i en fotbollsförening i Trollhättan (Kittelman Flenser, Korp och Lindgren 2017). Vikten av att bli inkluderad är också något som uttrycks tydligt av eleverna i studien om studiemotivation och genuspåverkan i skolan (Spante, Varga och Korp 2019) och kan sägas hänga

sammans med behovet av att känna social tillhörighet, samhörighet, gemenskap och trygghet. I studien betonas även vikten av delaktighet. Ett sätt att skapa delaktighet är att skolan bekräftar och bygger vidare på elevernas erfarenheter, fritidsintressen och identiteter, och ser dessa som resurser för lärande, oavsett om det handlar om ett musikintresse eller ett intresse för EPA-traktorer.

Inklusion och delaktighet ses som centralt i studien av fotbollsföreningen som verkar i ett socialt utsatt område i Trollhättan, där både ledarnas och de ungas vardag och möjligheter till agens formas av rasism och segregation. Genom boendesegregationen får barnen och ungdomarna sällan kontakt med ”svenskfödda” och den majoritetskultur de förväntas ”integreras” i. Ledarna själva använder begreppet inkludering snarare än integration eftersom ”det är vad de kan påverka” (s. 16). De skapar mötesplatser där alla är välkomna – oavsett kön, ålder, etnicitet, religion, språk och idrottslig förmåga och även om man tidigare varit ”på fel sida om lagen” – och som ger en känsla av delaktighet och sammanhang för barnen och ungdomarna.

Delaktighet har en given plats i studien *Digitalt stöd för delaktighet. Ungas användning av digital teknik inom ramen för kommunernas LSS-verksamhet* (Björqvist, Isaksson och Tryggvason 2019), både som begrepp och som fenomen. Delaktighet hos barn och unga med funktionsnedsättning definieras av Världshälsoorganisationen som ”en persons engagemang i en livssituation [...] vad den unga gör tillsammans med andra, hur involverad denna är och vad han eller hon upplever vara meningsfullt att göra. Delaktighet handlar också om att ha möjlighet att engagera sig” (s. 4). Det är alltså viktigt är att ha tillgång till det som de flesta andra har för att kunna bli mer delaktig i vardagens aktiviteter.

Om tekniken används på ett ”meningsfullt sätt på den ungas egna villkor, kan den bidra till ökade möjligheter till både självständighet och delaktighet” (s. 20). Surfplattorna hjälper de unga att uttrycka sina behov och önskemål, att förbereda sig för och genomföra nya aktiviteter samt att dokumentera och kommunicera sina erfarenheter. Med hjälp av påminnelser och instruktioner via surfplattor och smartphones blir de mindre beroende av personalen. Som författarna säger ger digitaliseringen dessa ungdomar möjlighet både ”att få vara *som* andra och att få vara *med* andra” (s. 20). Ungdomarna uttrycker dock en stor frustration över bristen på personal med intresse för och kompetens att hantera den digitala tekniken, över att tekniken ofta inte fungerar och över att de inte kan använda den när de vill.

Delaktighet lyfts fram som en viktig utgångspunkt också i studien av MiniMili (Hassel 2017), genom den ungas rätt till delaktighet i sin egen förändringsprocess och att de ungas berättelser sätts i fokus. Att skapa

delaktighet genom att lyssna på den unga sägs ”skapa ringar på vattnet” inom den ungas familj och i arbetslivet. Det finns också terapeutiska skäl till att lägga stor vikt vid delaktighet, då upplevelsen av att vara lyssnad på och förstådd gör den unga ”mer benägen att berätta om sin situation och ta emot det stöd och den hjälp som erbjuds” (s. 8).

Vidare betonas delaktighet i studien av kollegialt lärande bland grundskolans lärare i Grästorp (Johansson och Halvarsson 2019a). För att det kollegiala lärandet skall främjas och bli djupt och varaktigt, skriver forskarna, är det av största vikt att man skapar delaktighet i läroprocesserna. Helst skall dessa processer organiseras underifrån, av lärarna själva, snarare än ovanifrån.

En annan aspekt som hänger ihop med inklusion och delaktighet, och som finns med implicit i många av studierna, är *agens* (*agency*). Att skapa förutsättningar för och öka möjligheterna till brukares eller klienters agens är målet för mycket av det arbete som utförs inom de studerade verksamheterna. Kittelman Flenser, Korp och Lindgren (2017) menar att genom att individen sätts i centrum – att barnen och ungdomarna blir sedda och får stöd från idrottsledarna, inte bara i idrottssammanhanget utan också utanför – finns det möjlighet att öka barn och ungdomars agens. De uppmanas att själva bli ledare och fortsätta att delta i föreningens arbete, något som ger ”föreningsfostran” och i förlängningen kan bidra till ett mer aktivt deltagande i samhällslivet generellt. Agens är också en viktig aspekt i studien av Team Agera, där Sorbring och Bolin (2016:114) konstaterar att ”Barn är aktiva och kunniga i att söka stöd om de upplever att de har sociala problem eller far illa på något sätt”. En förutsättning för denna agens är dock att stödet finns tillgängligt.

Framtidsdrömmar och framtidstro

Framför allt de projekt som rör landsbygds-/glesbygds-ungdomar och deras erfarenheter av att vara ung och bo på en mindre ort, undersöker också ungdomars tankar om framtiden och deras eventuella framtidstro. Det handlar bland annat om att vilja stanna på eller lämna hemorten, om att fortsätta studera eller inte (Andersson och Beckman 2015; Beckman och Andersson 2017; Beckman 2018; Holm, Henriksen och Beckman 2019; Nilsson 2018; Spante, Varga och Korp 2019) och om i vilken mån ungdomarnas drömmar kan förverkligas inom de strukturer och kulturer som de mindre orterna tillhandahåller.

Plats diskuteras i flera av rapporterna som identitetskapande och betydelsefull för hur unga förstår sig själva (Andersson och Beckman 2015; Beckman 2018).

Storstaden som norm respektive landsbygden som avvikande har stor betydelse för hur unga tänker om sig själva och om den plats de måste förhålla sig till. Beckman (2018) pekar på de konflikter och den ambivalens som ungdomarna brottas med när det gäller att stanna eller flytta, och hur beslut föregås av en bearbetningsprocess som kan förstås utifrån tre dimensioner: den strukturella, den symboliska och den kroppsliga/emotionella.

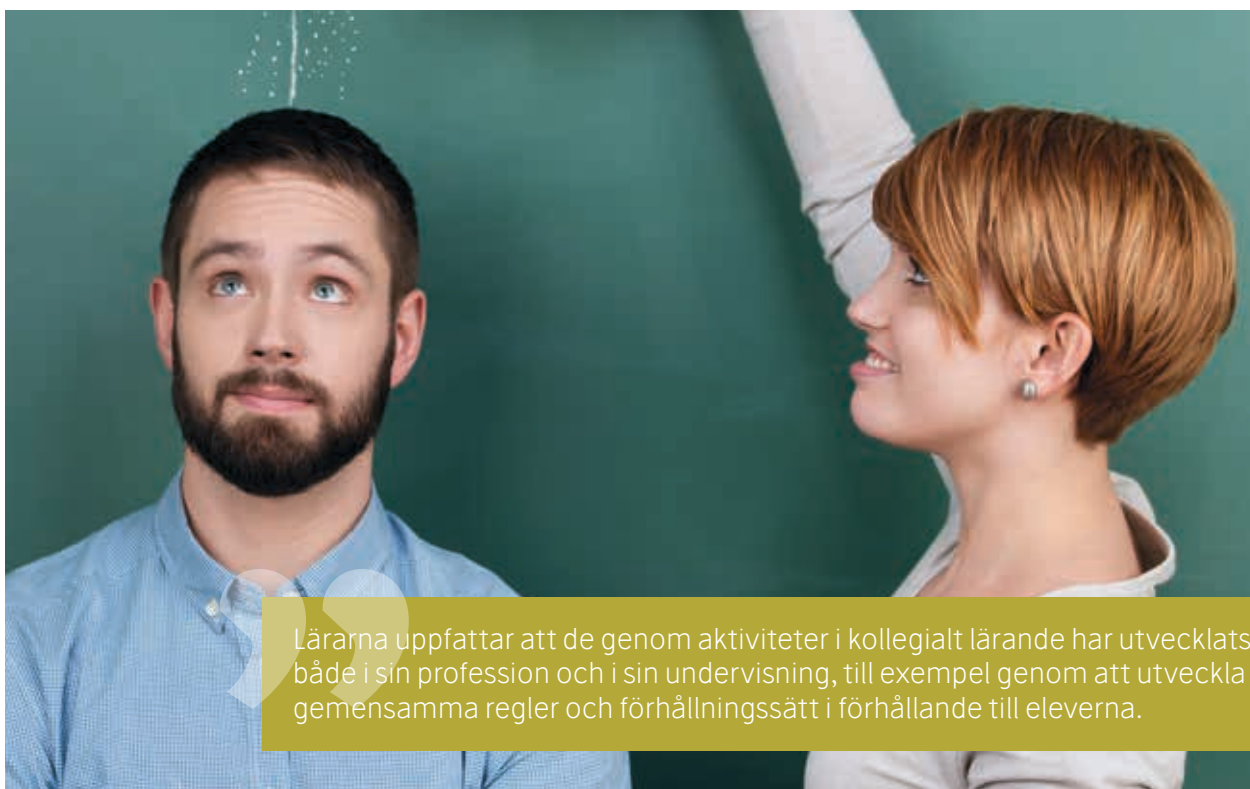
Andersson och Beckman (2015) ser i sin studie av arbetslösa ungdomar en tydlig ”dissonans” mellan ungdomarnas ”traditionella” drömmar om ett fast heltidsarbete respektive de ”möjlighetsstrukturer” som orten och samhället faktiskt tillhandahåller. Skapandet, eller utvidgandet, av dessa strukturer kan innefatta att landsbygdskommunerna tillhandahåller fungerande kommunikationer för dem som vill studera vidare på annan ort – men också att de ser till att det finns möjligheter för dem som drömmer om att bo kvar och arbeta på orten (Nilsson 2018; Spante, Varga och Korp 2019). Att landsbygdsorten riskerar att upplevas som begränsande i sin avsaknad av mångfald och en inkluderande social och politisk kultur (Beckman 2018) ställer kommunerna inför andra typer av utmaningar.

I flera av studierna betonas de tydliga *klass- och könsskillnader* som framträder (Andersson och Beckman 2015; Holm, Henriksen och Beckman 2019; Spante, Varga och Korp 2019). Tjejer uttrycker i högre grad än killar en önskan om att flytta ifrån sin hemort och tror sig vilja studera vidare, lära känna nya människor och utvecklas som personer. De uttrycker det som kallas ”urban längtan” (Spante, Varga och Korp 2019:26). Killar vill i högre grad stanna kvar nära sina släktingar och vänner på en plats som är välkänd. För dem är det också av större intresse att hitta arbete på hemorten.

En positiv utmaning för kommunerna är att ”lyssna till elevernas tankar och önskningar om framtiden och hjälpa dem [...] att föreställa sig framtidsvägar som överskrider traditioner samt genus- och klassmönster” (Spante, Varga och Korp 2019:26). Eller som Holm, Henriksen och Beckman uttrycker det: ”Att behålla eller locka tillbaka resursstarka tjejer som vill engagera sig i både sin egen och andras framtid på hemorten framstår som en av flera viktiga utmaningar för mindre orter av Västerviks karaktär” (2019:26).

Kompetens, kompetensutveckling och lärande

I flera fall är de yrkesverksammas perspektiv och erfarenheter själva utgångspunkten för eller åtminstone en del av studien. Här återkommer betydelsen av personalens *kompetens* som en möjlighet till utveckling,

Lärarna uppfattar att de genom aktiviteter i kollegialt lärande har utvecklats både i sin profession och i sin undervisning, till exempel genom att utveckla gemensamma regler och förhållningssätt i förhållande till eleverna.

men också bristande kompetens som ett hinder för att ge adekvat stöd till målgrupperna samt för att utveckla verksamheterna. Det läggs genomgående stor vikt vid kompetensutveckling och tillgång till experthjälp.

I vissa studier talar man i termer av *lärande*.

I studien av UngVux i Åmål (Ingelgård och Bohlin 2018) dras slutsatsen att en av förutsättningarna för att utveckla verksamheten är att det skapas mer kompetens inom personalgruppen. Personalen menar själva att många av de klienter som kommer till UngVux har psykiatriska problem, såsom ångest och depression, och att de inte har den utbildning och kompetens som krävs för att ge dem adekvat behandling, till exempel KBT (kognitiv beteendeterapi).

Även i studien om digital teknik för unga med intellektuella funktionsnedsättningar (Björquist, Isaksson och Tryggvason 2019) säger sig personalen inte ha kompetens nog att stödja de unga, i det här fallet i att använda den digitala tekniken. I rapporten betonar forskarna organisationens ansvar att erbjuda personalen kompetensutveckling inom området.

Kittelman Flenser, Korp och Lindgren (2017) trycker på vikten av utbildning även för ledarna i den studerade idrottsföreningen och på att ledarnas egna idrottsfärdigheter inte räcker för att verksamheten skall bedrivas och utvecklas i enlighet med idrottsrörelsens riktlinjer. Det behövs olika typer av utbildningsinsatser, både formella och sådana som föreningen själv kan tillhandahålla.

Ett par av studierna av särskilda satsningar för barn visar tydligt på betydelsen av att ordinarie perso-

nal stöds av professioner med specialistkompetenser. I studien av Team Agera (Sorbring och Bolin 2015; 2016) tar man upp att lärarna inte alltid har kompetens att identifiera barn i behov av stöd. Teamets kunskap och stöd hjälper dem med både det och att stötta barnen, så att de kan fokusera på kunskapsförmedling. Nilsson och Wiedel (2016) lyfter fram hur den ordinarie personalen uppfattar att teamet som ger tidiga insatser i förskolan, i sin position som utomstående och med sina specifika kompetenser, bidragit bland annat till att ”skapa kompetenshöjande reflektioner” (s. 15).

Just reflektionens betydelse för kompetenshöjning behandlas i en rad rapporter. Johansson (2015:112–113) pekar på vikten av att skapa forum för utveckling/kollegial handledning/kollegialt lärande så att ”lärarna får möjlighet att utveckla sin kompetens på ett än mer systematiskt, medvetet och kritiskt reflekterande sätt”. Maktperspektivet tas upp som ett viktigt verktyg för att lärare skall kunna reflektera kritiskt runt sin position i relation till föräldrarna vad gäller formell auktoritet, makt, status och ledarskap.

Vidare pekar Johansson och Halvarsson (2019a; b) på vikten av kompetensutveckling när det gäller ledarskap i klassrummet. Utgångspunkten i deras rapport ”*Man lär jättemycket av varandra. En studie av kollegialt lärande bland lärare i grundskolan* (2019a:7) är en satsning på kompetensutveckling genom kollegialt lärande, det vill säga ”kollegor som genomför någon typ av strukturerat samarbete nära knutet till den egna praktiken samt att detta lärande skiljer sig från det individuella lärandet”. Lärarna uppfattar att de genom

aktiviteter i kollegialt lärande har utvecklats både i sin profession och i sin undervisning, till exempel genom att utveckla gemensamma regler och förhållningssätt i förhållande till eleverna. Dock ser författarna få tecken på att de lärande samtalen har lett till att lärarna har utvecklat *nya* sätt att tänka runt sin praktik.

Samtliga författarna lägger ansvaret för kompetensutveckling på organisationen och inte på den yrkesverksamma individen. Det kan exempelvis innefatta att organisera läroprocesser utifrån ett längre tidsperspektiv och att arbeta tålmodigt, fokuserat och systematiskt mot ett långsiktigt mål (Johansson och Halvarsson 2019b) samt att organisera det dagliga arbetet så att *reflektionstiden* får en central roll. Nilsson och Wiedel (2016:21) betonar betydelsen av att ”bygga in resurser för ett lärande i arbetet”, vilket innebär just tid för reflektion och handledning. Johansson och Halvarsson (2019a) talar i termer av en ”lärande organisation”.

Samarbete och samverkan

Flera av de projekt som studerats handlar om *intra-professionellt* samarbete, till exempel ”*Man lär jättemycket av varandra.*” *En studie av kollegialt lärande bland lärare i grundskolan* (Johansson och Halvarsson 2019a). Andra bygger på ett *tvärprofessionellt* samarbete, alltså samverkan mellan *olika* yrkesgrupper, något som ligger helt i linje med direktiv som kommit från såväl nationellt som lokalt håll.

I rapporterna framkommer en rad svårigheter och hinder för denna samverkan, men därmed också förutsättningar som behöver skapas. Inom satsningen MiniMili samverkar många aktörer: socialtjänst, BUP, skola, Arbetsförmedlingen, polis och sjukvård (Hassel 2017). Ett skäl till att samarbetet haltar är *sekretessen*, menar behandlarna, då den hindrar de olika aktörerna från att ta del av varandras information. De ser också en tendens att inte vilja be om hjälp, utan att muta in sina egna områden. De olika aktörerna inom MiniMili betonar att man för att samarbetet skall bli ”på riktigt” borde *sitta i samma hus* och bli en organisation ”på basnivå”.

I *Tidiga insatser i förskolan. Erfarenheter från ett utvecklingsarbete i Vara kommun* (Nilsson och Wiedel 2016:21) framkommer att samarbete mellan olika aktörer inom välfärdssektorn (specialpedagoger, socialpedagoger, avdelningspedagoger med flera) ofta ”innebär besvärliga processer inom administration, professionsfrågor, budgetfrågor, sekretessfrågor och så vidare”.

Även satsningen på Team Agera i Grästorps byggde på tvärprofessionell samverkan (Sorbring och Bolin 2015; 2016). I studien lyfter man fram svårigheter i ett samarbete som kan leda till problem också i det

praktiska arbetet. Sådana faktorer är *bristande samsyn* i målformulering, *bristfällig* kommunikation och styrning samt *bristfällig arbets- och ansvarsfördelning*. Vikten av samsyn betonas också i studien om barns och elevers övergångar mellan olika skolformer (Granbom och Lundström 2016), här mellan förskollärare och lärare.

För att förstå och analysera samverkan mellan verksamheterna i projektet FöräldraResursen i Uddevalla kommun använder sig Gurdal och Bolin (2017) av en teori där fem aspekter ses som särskilt viktiga. Dessa är: **1)** gemensamma mål, **2)** makt, **3)** tillit, **4)** strukturella faktorer och **5)** ledarskap. Precis som flera andra rapporter betonar författarna vikten av gemensamma mål och synsätt, regelsystem och kunskap om varandras arbete för att samverkan skall fungera. Vidare måste det ske en *förankring av samverkan* på alla olika nivåer i de inblandade organisationerna. Sorbring och Bolin (2016) pekar ut att främjande faktorer vid samverkan alla har med tydlighet att göra: tydligt formulerade mål, tydlig ledning, tydlig kommunikation och tydlig arbetsfördelning.

Wiedel (2019) utforskar samverkan inom verksamheten Ung Arena utifrån en teori som fokuserar på gränsprocesser (*boundary work*) mellan enheter/olika praktiker. I rapporten betonas hur samverkan ger möjlighet till lärande i vid mening och gränsprocesserna förstås som mekanismer som möjliggör lärande. Den första mekanismen är *identifikation*, till exempel av andra verksamheter som ingår i samarbetet för att på så vis synliggöra den egna praktikens gränser. Den andra mekanismen, *koordination*, ger nya möjligheter till lärande mellan verksamheter, till exempel genom skapandet av ett gemensamt datasystem. *Reflektion*, den tredje mekanismen, kan innebära att man förändrar sitt eget perspektiv och arbetssätt efter att ha fått insyn i en annan verksamhet. Den fjärde mekanismen, *transformation*, uppstår genom att olika verksamheter försöker lösa problem tillsammans. Ibland kan den enda vägen till en gemensam syn på ett problem gå genom en konflikt, och till och med genom ett sammanbrott av samarbetet, för att i slutändan leda till en konkret förändring av praktiken genom nya arbetssätt, ett nytt sorts samspel eller kanske helt nya verksamheter.

Wiedel hävdar att det genom det sätt på vilket Ung Arena skapar och organiserar samverkan ”sker ett ömsesidigt kunskapsutbyte mellan organisationer”. Vidare skriver han: ”Genom att unga upplever att de får komma till tals och blir sedda som subjekt skapas möjligheter för andra organisationer att lära sig mer om ungas situation, både på individuell nivå och som kollektiv” (s. 26). Det sker således ett lärande på flera nivåer.

Ledarskap

Vikten av ledarskap återkommer i flera studier, om än på olika sätt. Särskilt gäller det lärares ledarskap (Johansson 2015; Johansson och Halvarsson 2019a och b; Nilsson 2018; Spante, Varga och Korp 2019). Johansson och Halvarsson (2019b) beskriver lärares ledarskap i klassrummet som en del av läraryrket som tidigare varit osynligt, men som under senare år fått en framträdande plats såväl i skoldebatten som i lärarnas arbetsvardag och kompetensutveckling. De intervjuade lärarna förstår ledarskap i termer av struktur och tydlighet, som att läraren förmedlar ”vad som gäller” och pekar ut riktningen. Samtidigt ses också relationen som grundläggande. Informanterna uttrycker en tydlig strävan efter att ”bygga” relationer med sina elever, med målet att etablera tillit och förtroende. De ser det dels som en förutsättning för att praktisera ledarskap, dels som en avgörande del i ledarskapets praktik. Uttryck som att ”se” eleverna, ”hitta” dem och ”nä fram” återkommer. De situationer som informanterna lyfter fram som särskilt goda exempel på ledarskap är då de har vänt ett misslyckande till något positivt, då de genom idogt byggande av en relation till en enskild elev har lyckats skapa ett förtroende och därmed också förutsättningar för lärande.

Johansson och Halvarsson (2019b:79) menar att informanterna är ”influerade av ett relationellt perspektiv på ledarskap [...] de tycks inte främst, eller åtminstone inte enbart, uppfatta sig själva som ledare i kraft av sin formella position, inte heller utifrån speciella individuella ’ledaregenskaper’ utan att de ser sitt ledarskap som något som ’blir till’ i relation till, och i samspel med eleverna”. Ledarskap ses här som socialt konstruerat och definieras som en komplex social process som inte bara handlar om en ledare som leder en grupp passiva följare. Snarare kan ledarskap sägas skapas i ett socialt samspel mellan parterna, i en process där meningsskapande och tolkningar av vad som sägs och görs är avgörande.

Gurdal och Bolin (2017) pekar i sin studie av FöräldraResursen på ledarskapets avgörande betydelse. Snarare än att samverkansprojektet styrs av chefer inom olika organisationer menar de att det är önskvärt att det finns en projektledare som håller i helheten och som inte är styrd av var pengarna kommer ifrån och av de politiska hänsyn det innebär. De som leder behöver hur som helst vårda sin samverkan både genom att arbeta för att behålla de aktörer som är engagerade och genom att ”beskära” de som inte bidrar.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

denna avslutande del sammanfattas först en del av resultaten. Därefter ges förslag på hur kunskapen från projekten kan användas. Slutligen lyfts vissa kritiska frågor som kan behöva ställas i framtiden, i syfte att bidra till utvecklingen av välfärdsarbetet för barn och unga.

Studiernas resultat

Som påpekades i inledningen, och som har framgått i texten, är de samverkansprojekt som behandlas här av högst varierande karaktär. Samtidigt går det att identifiera en rad gemensamma aspekter gällande villkor, dilemman och utmaningar som rör stödets utformning, relationsskapande, makt, inklusion/delaktighet, framtidstro, kompetensutveckling, samverkan och ledarskap.

För att sammanfatta några av de centrala punkterna kan sägas att:

- Stödinsatser bör vara flexibla och individanpassade. De behöver dessutom vara förebyggande, sättas in tidigt och vara tillgängliga i både tid och rum.
- Relationsskapande ses som centralt på de flesta arenor inom välfärdsarbetet och förstås av de professionella som en process. Man kan urskilja så kallade relationella praktiker, såsom lyssnande, vars utövande kräver relationell professionalitet. Byggnad av tillit uppfattas som en väsentlig dimension i relationen, såväl mellan professionella och brukare som yrkesutövare emellan, då den främjar stödinsatser, lärande och samverkan.
- Kategoriserings- och skiktningssprinciper, som bland annat kön, klass, ”ras”/etnicitet och funktionalitet, har visat sig vara av vikt för förandet av ungas identitetsskapande, vardagsliv, studiemotivation och framtidsdrömmar.
- Inkludering och delaktighet, till exempel genom idrotten som mötesplats, genom digitalt stöd och genom att den ungas berättelse sätts i fokus i behandlingsprocessen, återkommer som

betydelsefulla aspekter. Delaktighet är viktigt även för det kollegiala lärandet.

- Att fånga in och lyssna till de drömmar och önskemål om framtiden som unga på landsbygden har framstår som väsentligt. För att bryta ungas flyttmönster behöver kommunerna bland annat utvidga ”möjlighetsstrukturerna” för unga – till exempel genom att tillhandahålla fungerande kommunikationer och arbete, men också genom att skapa mer inkluderande sociala och politiska kulturer.
- Personalens kompetens är av avgörande betydelse för att verksamheterna skall utvecklas. Förutsättningar för kompetensutveckling behöver skapas av organisationerna och lärandet behöver ske på ett systematiskt, medvetet och gärna långsiktigt sätt, med utrymme för kritisk reflektion. Det uppfattas som värdefullt att verksamhetens ordinarie personal ges möjlighet till stöd från professioner med specialistkompetenser.
- Samverkan mellan professionella/organisationer främjas bland annat av gemensamma mål och samsyn, och den kan lämpligen förstås i termer av lärande. Vidare är tydlighet av största vikt vid samverkan.
- Ledarskap ses som en viktig del av läraryrket och kan förstås som relationellt. Ledarskap är också en betydelsefull aspekt vid samverkan.

Praktiknära kunskap

BUV:s samverkansforskning har som ambition att producera praktiknära kunskap som kan tillämpas i verksamheter som bedriver välfärdsarbete. Nilsson och Sorbring (2019:19) betonar vikten av att denna kunskap uppfattas som ”handlingsbar”. Utöver den specifika kunskap som varje enskild rapport bidrar med, bidrar rapporterna tillsammans till att introducera och en rad begrepp och perspektiv, till att synliggöra olika aktörers erfarenheter samt med kunskap om organisatoriska förutsättningar och goda exempel.

Begrepp och perspektiv som kan vara särskilt värdefulla och användbara för verksamheter som främjar barns och ungas välfärd är till exempel relationell kompetens, delaktighet och maktperspektiv. I rapporterna går att hitta definitioner av och diskussioner kring såväl dessa som andra begrepp och perspektiv, alla kopplade till exempel på hur de kan användas för att förstå, analysera och problematisera specifika verksamheters villkor och uppdrag.

De *erfarenheter från olika aktörer* som redovisas kommer från såväl barn och unga som föräldrar och olika grupper av professionella. Det handlar både om det som är problematiskt och svårt och om det som fungerar – det som hjälper och leder till utveckling. Redogörelserna ger möjlighet att ta del av barns och ungas röster om livsvillkor, identitetsskapande och framtidsdrömmar såväl som konkreta önskemål och förslag till berörda verksamheter.

Vad gäller *organisatoriska förutsättningar* finns i rapporterna förslag på och resonemang om vilka förutsättningar som behövs för att relationer skall byggas, för att målgrupper skall ta emot stöd och för att stödet skall upplevas som hjälpsamt. Författarna behandlar förutsättningarna för att såväl kompetensutveckling bland personal som verklig samverkan mellan olika aktörer skall ske. Både organisatoriska hinder och möjligheter i bedrivandet av välfärdsarbete lyfts fram.

Slutligen finns det bland studierna en mängd *goda exempel* att inspireras av – allt ifrån att som lärare vara lyhörd, lyfta fram det positiva och vara tillgänglig i samarbetet med föräldrar till att stödja LSS-brukare att använda surfplattor, att skapa tillgängliga och flexibla stödstrukturer för unga med relationsskapande som grund och att utveckla samverkan mellan olika professionella grupper och verksamheter.

Kritiska frågor

Syftet med denna rapport är som framgått inte att kritiskt granska de enskilda samverkansprojekten och deras syften, frågeställningar, forskningsmetoder och resultat. Inte heller syftar den till att beskriva i vilken grad dessa studier gör nytta eller hur samverkansforskning kan utvecklas. Istället handlar det om att ta ett samlat grepp om själva innehållet i studierna: vilka frågor ställs, av vilka och vilka mönster syns i de svar man kommer fram till?

För både verksamheternas och BUV:s fortsatta arbete är det ändå viktigt att ställa vissa *kritiska*

frågor såsom: vad tas för givet i de olika studierna, vilka frågor ställs inte och vad underlåter man att problematisera?

I majoriteten av projekten sätts studiernas frågor och problem i relativt liten utsträckning in i en vidare samhällelig kontext, de berör främst själva verksamheten och dess omedelbara sammanhang (kommunen eller det lokala samhället). Denna avgränsning är i allra högsta grad begriplig utifrån projektens begränsade resurser samt det fokus man har på de frågor och problemområden som identifierats av ledare och praktiker inom verksamheterna.

Samtidigt behöver, enligt min uppfattning, många av de utmaningar och dilemman som verksamheterna brottas med, liksom själva välfärdsarbetets utformning, också förstås mot bakgrund av *ett svenskt samhälle i förändring*. Som vissa av studierna pekar på är det svenska samhället idag ett alltmer globaliserat kunskaps- och informationsinriktat samhälle, och den strukturomvandling som skett har bland annat inneburit att industriarbete har blivit alltmer ovanligt, att produktionsförhållandena har förändrats och att nya krav ställs på anställda (Andersson och Beckman 2015). Omvandlingen har också inneburit en avbefolkning av landsbygden, med tydliga konsekvenser för unga människor (Beckman 2018). Vidare är samhället alltmer segregerat och präglad av strukturell rasism och socioekonomisk skiktning (Kittelman Flenser, Korp och Lindgren 2017) samt har en påtagligt segregerad skola (Johansson 2015).

Det är också ett samhälle där ett nyliberalt systemskifte har inneburit en *reorganisering av välfärdsstaten* (se till exempel Thörn och Larsson 2012; Kamali och Jönsson 2018). Samverkansforskningen (både den i BUV och den inom andra forskningsmiljöer) skulle behöva inkludera mer av ett utforskande av, och kritiska reflektioner runt, vad detta systemskifte innebär. Det behöver ställas frågor till exempel om vad det innebär att offentlig sektor och välfärdsarbetet numera i hög grad formas av byråkratisering och marknadifiering, att elever och deras föräldrar ses som ”kunder” (se till exempel Ambrose 2016) och att rollen som socialarbetare i allt högre grad handlar om att vara byråkrat snarare än välfärdsagent (Jönsson 2019). I denna utmaning skulle det också med fördel kunna ingå att synliggöra och kritiskt granska den pågående försvagningen av välfärdsstaten och dess stödssystem, samt att diskutera vad det innebär för barn och unga.

REFERENSER

- Ambrose, A.** (2016). *Att navigera på en skolmarknad. En studie av valfrihetens geografi i tre skolor*. Diss. Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen. Stockholms universitet.
- Andersson, Å. & Beckman, A.** (2015). "Jag skulle så jätte, jättejättegärna ha ett fast jobb att gå till." *Om att vara ung och arbetslös i Västervik*. Rapportserien Högskolan Väst 2015:1.
- Beckman, A.** (2018). "Det handlar om att kompromissa." *Unga vuxna samtalar om livsval, framtidstankar och hur det är att bo och studera i Västerviks kommun*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Beckman, A. & Andersson, Å.** (2017). "Jag skulle så jätte, jättejättegärna ha ett fast jobb att gå till." *Om att vara ung och arbetslös i Västervik*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Björqvist, E., Isaksson, C. & Tryggvason, N.** (2019). *Digitalt stöd för delaktighet. Ungas användning av digital teknik inom ramen för kommunernas LSS-verksamhet*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Granbom, I. & Lundström, M.** (2016). *Barns och elevers övergångar mellan olika skolformer*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Gurdal, S. & Bolin, A.** (2017). *FöräldraResursen. Att samverka för stöd till föräldrar*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Hassel, S.** (2017). *MiniMili. Relationen som en resurs i behandling av unga med riskbruk av alkohol och droger*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Holm, S., Henriksen, A. & Beckman, A.** (2019). "Här är ganska nice, men..." *Ungdomars tankar om Västervik och om vad som är viktigt i livet*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Ingelgård, A. & Bohlin, M.** (2018). *UngVux-centralen. Åmåls kommun i samarbete med VGR och Samordningsförbundet*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Johansson, A.** (2015). "Har man inte föräldrarna med sig så kommer man ingenstans." *Om lärares relationer till föräldrar med barn som har "problem"*. Rapportserien Högskolan Väst 2015:4.
- Johansson, A.** (2017). "Har man inte föräldrarna med sig så kommer man ingenstans." *Om lärares relationer till föräldrar med barn som har "problem"*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Johansson, A. & Halvarsson, C.** (2019a). "Man lär jättemycket av varandra." *En studie av kollegialt lärande bland lärare i grundskolan*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Johansson, A. & Halvarsson, C.** (2019b). *Struktur, relation och kommunikation. Om lärares ledarskap i klassrummet*. Rapportserien Högskolan Väst 2019:1.
- Jönsson, J. H.** (2019). "Servants of a 'sinking Titanic' or actors of change? Contested identities of social workers in Sweden." *European Journal of Social Work*, 22(2): 212–224. doi.org/10.1080/13691457.2018.1529659.
- Kamali, M. & Jönsson, J. H.** (red.) (2018). *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work Current and Future Challenges*. London: Routledge.
- Kittelman Flenser, K., Korp, P. & Lindgren, E.-C.** (2017). *Idrott som integrationsarena? Agens, inkludering och interkulturella möten i barn- och ungdomsidrott*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Liss, A.** (2019). *Uppsökande socialt arbete. Fältsekreterarnas arbete och erfarenheter i Lysekils kommun*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Nilsson, L.** (2018). *Lärares tankar om projektet Du äger ditt liv – vad vill du med ditt liv?* Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Nilsson, L. & Sorbring, E.** (red.) (2019). *Samverkansforskning. Att främja barns och ungas välfärd*. Stockholm: Liber.
- Nilsson, L. & Wiedel, D. O.** (2016). *Tidiga insatser i förskolan. Erfarenheter från ett utvecklingsarbete i Vara kommun*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Sorbring, E. & Bolin, A.** (2015). *Team Agera. Ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete genom tvärprofessionell samverkan*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Sorbring, E. & Bolin, A.** (2016). *Team Agera. Ett utökat och fördjupat barn- och elevhälsoarbete genom tvärprofessionell samverkan*. Rapportserien Högskolan Väst 2016:6.
- Spante, M., Varga, A. & Korp, H.** (2019). *Hitta drivet. Studiemotivation och genusmönster i grundskolan*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.
- Thörn, H. & Larsson, B.** (2012). "Conclusions: Re-engineering the Swedish welfare state." I *Transformations of the Swedish Welfare State*. H. Thörn, B. Larsson & M. Letell (red.): 262–282. London: Palgrave MacMillan.
- Wiedel, D. O.** (2019). *Ung arena. Samverkan och lärande i en arbetsmarknadsåtgärd för unga*. Rapport i korthet. Högskolan Väst.

Barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön på Högskolan Väst arbetar strategiskt med forskningssamverkan tillsammans med verksamheter som har fokus på barn, ungdomar och unga vuxna. Målet för forskningsmiljön är att producera och sprida kunskap om barns och ungdomars livsvillkor och därmed stärka deras ställning i samhället. Forskningssamverkan med externa verksamheter är ett av de sätt som miljön arbetar på för att nå detta mål. Samarbetet sker i form av en samverkansmodell som avser att skapa goda förutsättningar för både forskningen och den externa samverkans parten. Samverkansmodellen utgår från en dialog mellan forskare och samverkanspart där parterna tillsammans utarbetar och formulerar undersökningsområde och forskningsfrågor.

Barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön, Högskolan Väst
www.hv.se/BUV

Anna Johansson, Högskolan Väst
anna.johansson@hv.se